

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ook conservatieven denken na

Cliteur, P.B.

Citation

Cliteur, P. B. (2004). Ook conservatieven denken na. *Vrij Nederland*, 17 Januari, 58-59.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/19955>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/19955>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Ook conservatieven denken

Het hedendaagse Nederlandse volkskarakter zou dwangmatig progressief zijn. Is dat nog altijd zo? Of is er sprake van een renaissance van conservatieve krachten? Door Paul Cliteur,

illustratie Peter Vos

Heel voorzichtig lijkt er een zekere belangstelling te ontstaan voor beschouwingen met een conservatieve signatuur. Gemeten aan bepaalde criteria zou men het werk van Gerard Reve conservatief kunnen noemen (verdediging van burgerlijkheid tegenover de bohème van een Simon Vinkenoog), of Willem Frederik Hermans (rechts in een tijd dat iedereen links was) of Karel van het Reve (afwijzing van marxisme en andere modieuze linksigheid). Maar typerend voor de Nederlandse schrijvers en publieke intellectuelen is toch doorgaans dat men zichzelf niet expliciet indeelt bij het conservatisme als politieke traditie.

De enige uitzondering op die regel vormt de NRC-columnist J.L. Heldring. Zijn bemoeienis met het conservatisme begon in 1974. Toen schreef hij op verzoek in het tijdschrift *Liberaal Reveil* een bijdrage onder de titel 'Lof van het conservatisme'. Sindsdien stond Heldring bekend als 'conservatief'. Onlangs werd dit opstel opnieuw uitgegeven in een boekje met lezingen die zijn uitgesproken op een bijeenkomst ter viering van de vijfentachtigste verjaardag van Heldring. Het boek bevat twee interviews met Heldring, enkele bijdragen over zijn betekenis voor het conservatisme en twee stukken van Heldring zelf.

Heldrings positiebepaling zou in het Verenigd Koninkrijk of in de Verenigde Staten niets bijzonders zijn geweest. Maar Nederland heeft sinds de jaren zestig een vreemde tic dat het alleen maar als progressief bekend wil staan. De Amerikaans-Nederlandse historicus James Kennedy heeft in zijn boeken *Nieuw Babylon in aanbouw* (1995) en *Een weloverwogen dood. Euthanasie in Nederland* (2002) dat dwangmatige progressivisme als hedendaags Nederlands volkskarakter beschreven. Niemand wil zich hier als conservatief afficheren. Heldring ging daar dus een beetje tegen in – 'een beetje', omdat hij dat met zo-

veel omzichtigheid en nuanceringen deed, dat als men het al conservatisme zou willen noemen het er een van een zeer ongevaarlijk soort was. Conservatisme dat wel gromt, maar nooit bijt. Het lijkt op de afstandelijk-academische belangstelling voor dit onderwerp die je ook bij historici als E.H. Kossmann, H.W. von der Dunk en J.C. Boogman aantreft. Het conservatisme van Heldring was ook niet een bewuste keuze voor een eigenstandige politieke ideologie, maar meer een stem ten gunste van een vergeten politieke ideologie om tegenwicht te bieden aan een overaccentuering van het progressieve denken. Niemand behoeft zich te schamen om zijn conservatieve levenshouding, zei Heldring in 1974: 'Zij vervult een onmisbare functie in het spel der politieke krachten, zoals op haar manier de vooruitstrevende levenshouding dat doet. Samen zorgen zij, historisch gezien, voor de spanning-in-evenwicht zonder welke geen samenleving levend blijft'.

Hieruit lijkt men te kunnen opmaken dat Heldring het conservatisme verdedigde, omdat zijn tijd nu toevallig progressief was. Was het omgekeerde het geval geweest, dan had hij volgens de hierboven uiteengezette redenering een 'Lof van het progressivisme' geschreven. Is dat wel consistent? Of behoeft een scepticus zich daarover niet te bekreunen?

Een ander punt waarop ik geneigd ben met Heldring van mening te verschillen, is de vraag of moraal op religie gebaseerd moet zijn. Heldring denkt – in navolging van Kolakowski – van wel. Ik denk van niet. Heldring schrijft daar in een nawoord bij het boek het volgende over: 'Waardering van de godsdienst is geen bewijs van eigen godsdienstigheid. Ik weet het: er is een luchtje aan iemand die, zelf ongodsdienstig, de godsdienst (bij anderen) aanprijst. (...) Ik voel me dan ook niet erg gemakkelijk wanneer ik de godsdienst aanprijst, maar dat is een morele gêné, geen argument.' Ik vind dit moeilijk te volgen. Waar-

om zou je een standpunt innemen waarbij je je niet gemakkelijk voelt? Waarom iets verdedigen waarvan je zelf aanvoelt dat er een luchtje aan zit?

Het Amerikaanse neoconservatisme wordt door dit soort voorzichtigheid niet geplaagd. Men is niet conservatief om een soort evenwicht te vestigen tussen progressieve en conservatieve krachten, maar uit eigen overtuiging. Aan het Amerikaanse conservatisme is het boek gewijd van de amerikanisten Hans Veldman en Theo Parlevliet. Ik vind het jammer dat zij met de titel van hun boek *Spijballentaal & cowboylaarzen* inspelen op de vooroordelen van de modale Nederlandse intellectueel over het Amerikaanse conservatisme (zelfs als je het ironisch opvat). Het is ook jammer dat ze voor hun boek een inleider hebben aangezocht, de amerikanist Rob Kroes, die geheel in de ban is van deze vooroordelen. Kroes schrijft: 'Reagan en Bush jr. zijn (...) voorbeelden van conservatieven in

het boek van Veldman en Parlevliet eigenlijk weg moeten leggen, want als Kroes gelijk heeft is het conservatieve gedachtegoed intellectueel inferieur en oninteressant. Laten we hopen dat de lezer dat niet doet, zodat hij kennis kan nemen van de renaissance van het conservatieve denken in de Verenigde Staten, die grofweg tussen 1945 en 1970 heeft plaatsgevonden. Daaraan zijn namen verbonden als Russell Kirk, Richard Weaver, Robert Nisbet, Thomas Molnar, Frank Meyer, John Lukacs, Eric Voegelin, Leo Strauss, William Buckley en vele anderen. Veldman en Parlevliet laken dat deze denkers en hun ideeën weinig serieuze aandacht hebben getrokken. Dat had te maken met het 'arrogante dédain waarmee onze progressieve smaakmakers uit de wereld van pers, politiek, cabaret en onderwijs rechtse Amerikaanse politici steevast hebben neergezet als domme, racistische en onontwikkelde hillbillies.'

Veldman en Parlevliet onderscheiden drie groepen conservatieven. Als eerste Thomas Molnar, L. Brent Bozell en anderen die de christelijke orthodoxie tot richtsnoer nemen. Als tweede Eric Voegelin, John Hallowell en Leo Strauss die een terugkeer bepleiten naar de klassieke politieke filosofie. En Russell Kirk, Peter Viereck en Robert Nisbet, die vooral wortelen in het negentiende-eeuwse conservatisme.

Het boek is overwegend beschrijvend van aard, maar gezien de enorme onbekendheid van het conservatisme in Nederland zal voor velen dit boek als een eye-opener kunnen gelden. Denken conservatieven überhaupt na? Jazeker, zo blijkt uit Parlevliet en Veldman. Zij schreven ook een voor Nederlandse begrippen ongekend neutraal hoofdstuk over Ronald Reagan (die natuurlijk doorgaans als een halve idioot wordt neergezet). In hun bibliografie verwijzen ze lovend naar Dinesh D'Souza's biografie van Reagan.

Dat brengt mij op twee andere boeken waarop ik de aandacht wil vestigen. Dinesh D'Souza kwam in 1979 als student uit Bombay in Dartmouth studeren. In tegenstelling tot vele andere neoconservatieven had hij geen

Heldrings conservatisme gromt wel, maar bijt niet

de lacherige zin van het woord. Beiden grepen of grijpen ze terug op een wereld van gisteren als programma voor de toekomst, op meer dan één terrein. Zo zijn beider programma's gericht op terugdringing van de overheid uit het maatschappelijk leven. Het vrij burgerinitiatief moet weer taken gaan vervullen die de staat had overgenomen. 'Wat zo lacherig is (bedoelt de schrijver misschien 'lachelukkig') aan dat programma van Reagan en Bush schijnt voor de wetenschapper zo vanzelf te spreken dat Kroes zich niet geroepen voelt daarvoor ook maar enig argument aan te dragen. In een saloon ga je nooit met je rug naar de klapdeurtjes zitten, zegt Kroes. Een moderne variant van Alleingang is *unilateralisme*, meent hij. Verder neemt hij als vanzelfsprekend aan dat conservatisme 'hardvochtig', racistisch en onwetenschappelijk is.

Na zo'n tendentieuze inleiding zou je

na

links verleden. Hij kwam geleidelijk onder de indruk van de kracht en superioriteit van de Amerikaanse cultuur, die hij vervolgens ging verdedigen tegen haar vele critici (vooral, zoals bekend, in de Verenigde Staten zelf). Daarbij typeert hij zichzelf als een conservatief die het ware of klassieke liberalisme in ere wil herstellen. 'What has happened to liberalism?', vraagt D'Souza. 'Where did it go wrong?'

Hij wijst erop dat de term 'liberal' verwijst naar de vrije burger. Dit hadden de Amerikaanse *founding fathers* op het oog toen ze zich opwierpen als verdedigers van de drie typen van vrijheid: economische vrijheid, politieke vrijheid en vrijheid van meningsuiting en religie. 'In their classical liberal view, freedom meant limiting the power of government, thus increasing the scope for individual and private action,' schrijft D'Souza

in *Letters to a Young Conservative*. D'Souza wil het klassieke liberalisme weer in ere te herstellen en daaraan heeft hij een aantal belangwekkende boeken gewijd. Zo schreef hij een verdediging van het Amerikaanse politieke systeem in *What's So Great About America*. Hij presenteerde een beknopte samenvatting van de conservatieve uitgangspunten in *Letters to a Young Conservative*. Hij heeft zich uitvoerig beziggehouden met multiculturalisme in *The End of Racism* evenals in *Illiberal Education* waarin de effecten van het multiculturalisme op de inrichting van het universitaire curriculum worden besproken. De hoofdtekken van het 'liberaal neoconservatisme' of 'neoconservatief liberalisme' waarvan D'Souza een representant is, zou men kunnen schetsen aan de hand van een kritiek op twee revoluties die hebben plaatsgevonden in de twintigste eeuw: de culturele revolutie van de ja-

ren zestig en de sociaal-economische revolutie uit de jaren veertig. De eerste revolutie stimuleerde een narcistische preoccupatie met het eigen welzijn à la Rousseau. De sociaal-economische revolutie betekende een socialistische interpretatie van de Amerikaanse constitutie onder leiding van F.D. Roosevelt met zijn 'Four Freedoms'. D'Souza meent dat we over die twee revoluties heen moeten teruggrijpen op het oorspronkelijke liberale gedachtegoed dat de kern van de Amerikaanse cultuur uitmaakt. Van alle boeken die ik recentelijk over het conservatisme heb gelezen is *What's So Great About America* zonder twiifel het meest krachtige, goed beargumenteerd en – wat mooi meegenomen is – nog humoristisch ook. Het zou een prachtige bron van inspiratie kunnen zijn voor onze jonge generatie van de Edmund Burke Stichting en de Bastiat Stichting. De eerste kan zich richten op het ongedaan ma-

ken van de effecten van de culturele revolutie van de jaren zestig. De liberalen van de Bastiat Stichting kunnen zich bezighouden met de socialistische revolutie van Roosevelt die de Verenigde Staten en Europa lange tijd in haar greep heeft gehad. Veel van wat we bij D'Souza tegenkomen, zien we ook terug in een Conservatief Manifest dat de Edmund Burke Stichting onlangs heeft gepubliceerd.

De verdedigers van het culturele *ancien régime* lijken al aardig nerveus te worden. Kees Schuyt noemde onlangs in de *Volkskrant* het Conservatief Manifest van Spruyt en Visser 'geschiedvervalsing'. 'Het zet groepen in Nederland op onbehoorlijke manier tegen elkaar op. Meneer Heldring heeft fatsoenlijker, eerlijkere en meer erudiete volgelingen verdiend dan deze twee haatbrengers.' Theatrale apenkool als je het mij vraagt. Schuyt heeft in opdracht van de regering een WRR-rapport gemaakt over waarden en normen. Maar de waarden en normen van de generatie-Schuyt zijn allang niet meer de waarden van mijn studenten. De oudere generatie moet leren wat zakelijker te argumenteren en in te gaan op de argumenten van de nieuwe conservatieven. De boeken van Heldring waardeer ik vooral als een opstapje voor een wat voortvarender conservatisme. Het boek van Parlevliet en Veldman is een nuttige eerste inleiding in het Amerikaanse conservatisme. Maar de boeken van D'Souza zijn pas echt inspirerend voor een nieuwe generatie. **LM**

J.L. Heldring e.a. *De conservatieve uitdaging. De scepsis van*

J.L. Heldring, *Prometheus/NRC Handelsblad*, € 12,95

J.L. Heldring, *Heel ons fundament kraakt en andere kanttekeningen*, Van Oorschot, € 19,-

Hans Veldman en Theo Parlevliet, *Spierballentaal & cowboylaarzen*.

Reagan, Bush I en Bush II in de context van het Amerikaanse conservatisme, *Aspekt*, € 17,50

Dinesh D'Souza, *What's So Great About America*, Regnery Publishing, € 27,95

Dinesh D'Souza, *Letters to a Young Conservative*, Basic Books, € 22,25